

Даниела Марчок
Филозофски факултет
Универзитет у Новом Саду
danielamarcokova@ff.uns.ac.rs

СРПСКИ ПРАВОСЛАВНИ СВЕШТЕНИЦИ У КИСАЧУ КРОЗ ПРИЗМУ ШТАМПЕ ВОЈВОЂАНСКИХ СЛОВАКА У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ XX ВЕКА

Апстракт: Свестрана црквено-просветна, књижевно-преводиачка и политичка сарадња српске православне и словачке евангеличке интелигенције у Кисачу чини значајан део историје војвођанских Словака, али је и поред тога мало истражена. Циљ овог истраживања био је да се утврди у којој мери је словачка војвођанска штампа у првој половини XX века пратила јавну делатност српских свештеника у православној црквеној заједници у Кисачу. Резултати истраживања показују да је словачка штампа (Dolnozemský Slovák, Národná jednota, Náš život) бележила релевантна дешавања у животима кисачких свештеника, као и у православној црквеној заједници. Посебно место заузимају чланци о српско-словачкој политичкој сарадњи, као и укључивање српских свештеника у културни живот већинског словачког становништва у месту.

Кључне речи: Срби, Словаци, Кисач, евангеличко-православне везе, Јован Вучерић, Зоран Акијамовић, Гавра Маливук, почетак XX века

Досељавање Срба и Словака у Кисач

Историја Војводине је специфична, јер је током њеног историјског развоја створено мултиетничко, мултилингвално и мултиконфесионално друштво које је обележено међусобним прожимањима народа који су овде живели. Територија Панонске низије је после повлачења Турака остала пуста и у економском интересу државе и власника поседа у новоослобођеним жупанијама је било њено што брже насељавање. Државна политика Хабсбуршке монархије током XVIII века прво се базирала на насељавање Немаца а нешто касније и Срба, Хрвата, Мађара, Румуна, Словака, Русина, Јевреја и у мањој мери Шпанаца, Италијана, Француза, Бугара итд.¹

Аустрија је крајем XVII и у XVIII веку ратовала против Турске углавном на територији Србије. У тим ратовима Срби су помагали аустријску војску од 1683. до 1699. године, а када се Аустрија због ситуације на западу морала повући, дошло је до Велике сеобе Срба под патријархом Арсенијем Чарнојевићем 1690. г.² Одређени део српског народа се том приликом настанио на територији Војводине. Овде су наилазили на своје

¹ Micić, 2014

² Одредиште српског збегача био је Коморан, али Срби насељавају и Трnavу, Модру, Вишгук, као и Житно острво, што је омогућавало контакт Срба и Словака на територији данашње Словачке. После повлачења Турака из Панонске низије, по окончању Великог рата (1683 – 1699) центри насељавања српског народа померају се ка југу. Непосредна последица оваквих кретања био је почетак опадања броја Срба који су у Коморану и осталим насељима практично нестали у 20. веку (Церовић, 1999: 15).

(малобројне) сународнике, који су овде живели од сеоба Словена у раном средњем веку стварајући са њима чврсту духовну заједницу засновану на темељима светосавске Српске православне цркве. Наредна досељавања везана су за колонизацију солунаца-добровољаца у Првом светском рату после 1918. године. Након 1945. године, планском колонизацијом координираном од стране државе, на поседе у Војводини се углавном досељавају Срби из пасивних крајева који су страдали у Другом светском рату.³

Кисач се као насељено место први пут спомиње средином XV века: 1461. године под именом Alch (Alcs), 1464 – Kys Alcz, а касније, 1457. и 1504. године као Nagalcs.⁴ Као насељено место Кисач се спомиње у турским дефтерима 1553. године, а после тога се извесно време не спомиње, стога Самуел Боровски (Samu Borovszky) сматра да је насеље било уништено.⁵ У пописима становништва Угарске из 1715. и 1720. године Кисач се не спомиње.⁶ Живан Сечански наводи да је Кисач после изгона Турака опустео, а да је поновно насељавање почело 1758. године.⁷ Исидор Николић наводи да је 1722. године у Кисачу било 110 кућа православних Срба и православна црква, али С. Боровски сматра да је овај податак непоуздан, наводећи да је Футошко властелинство населило Кисач тек крајем 50-их година XVIII века.⁸ Од тог времена се практично може пратити масовније насељавање становништва у Кисач. Приликом урбарске регулације, у одговорима на девет питања (*Ad novem puncta urbarialia examinis et responsa possessionis Kisacs...*) 1770. године становници Кисача су изјавили да су се у ово насеље доселили пре око петнаестак година, и да су први уговор потписали са велепоседницима Јованом, Симеоном и Павлом Чарнојевићем/Црнојевићем.⁹ Становници Кисача, 19 староседелаца Срба, потписали су уговор са Арсенијем Чарнојевићем као власником Футошког властелинства 17. новембра 1758. године. У уговору се наводи да су у периоду од 1757–1760. године били ослобођени плаћања свих дажбина, а од 1760. године су годишње плаћали као цензус/аренду 400 форинти у две рате, прву до Духова, другу до Митровдана (26. октобра по јулијанском, односно 8. новембра по григоријанском календару). До 70-их година XVIII века и почетка досељавања Словака у ово насеље обрадиво земљиште је заузимало малу површину кисачког атара, знатно мању од површине обрадивог земљишта суседних насеља Петровца и Кулшина.¹⁰

Словаци су почели да се досељавају на територију данашње Војводине током великих терезијанских колонизационих акција 1840-их, прво у Бачку, затим у Срем и Банат.¹¹ Први Словаци (сви су били евангеличке вероисповести)¹² су се у Кисач доселили

³ Церовић, 1999: 9; Micić i kol., 2014: 169

⁴ Csánki, 1894: 142.

⁵ Borovsky, 1909: 96.

⁶ Кисач као насељено место се не спомиње у два наведена пописа, а као најближа насељена места Кисачу спомињу се Алпар и Пирош (Руменка): Алпар је 1715. године имао четири, 1720. године девет домаћинстава; Пирош се 1715. године не спомиње, а 1720. године је имао 13 домаћинстава (Јакшић, 1966).

⁷ Сечански, 1952: 108.

⁸ Borovsky, 1909: 96 – 99.

⁹ Ramač, 2013: 35.

¹⁰ Погледати историјску мапу: *First Military Survey (1763 - 1787)*. Доступно на: <http://mapire.eu/en/>

¹¹ Sirácky, 1980

¹² Према најширој дефиницији евангелици су припадници хришћанске вере која своје учење заснива само на (ј)еванђељу (Вујанић, 2011: 323). У ужем смислу: евангеличка црква аугзбуршке вероисповести или лутеранска црква.

Лутеранска црква – која је базирана на учењу и реформационим принципима Мартина Лутера (*Martin Luther*, 1483 – 1546), професора у Витгенбергу. Проучавањем Библије и списка разних теолога

1773. г.¹³ Словаки су се у Бачку досељавали у већ постојећа насеља у којима је углавном живело већинско српско становништво, што је био случај и са насељеним местом Кисач. На основу имена и презимена у друхом урбаријалном попису становништва 1781. г. (под називом *Tabella Urbariae Secundum Geometricam effective Confectam Dimensionem Benigno Urbario Conformites elaborata Possessionis Kiszacs*) се може претпоставити да је у Кисачу било 64 српских кућа, 58 словачких, седам мађарских, док два презимена на основу забележене латинске верзије не могу да се сврстају ни у једну групу. Број чланова домаћинства у попису није био забележен.¹⁴

Првих десет година је њихове духовне потребе задовољавао римокатолички свештеник у Футогу, као што је то био случај са свим словачким евангелицима на Футошком властелинству. Тек након што је издат Патент о толеранцији (Toleranzpatent 1781) евангелици су могли да оснивају своје црквене заједнице. Словачким евангелицима у Петровцу, где су се први Словаки доселили 1745. године, најпре је дозвољено да поред римокатоличког учитеља (1779) у школи имају и учитеља сопствене вере, који је вршио и службу левите, обављао молитве и неке верске церемоније, крштења и сахране. Првог евангеличког свештеника добили су 1783. г.¹⁵ Тада су и евангелици из Кисача као филија 5 година припадали петровачкој црквеној заједници. Тек 1785. г. добили су одобрење за позивање учитеља своје вере, а 1788. позвали су и првог пароха.¹⁶ Пре оснивања словачких евангеличких црквених заједница у Бачкој постојале су само молитвене просторије у појединим насељима, најчешће у школским зградама, што је био случај и у Кисачу. Тек након осамостаљивања црквене заједнице подигнута је црква у Кисачу 1795. г.¹⁷

Већина досељених Словака на територију Војводине су били земљорадници, а тек након успостављања основних услова за живот у новонасталим насељима су из северне Угарске (територија данашње Словачке) позивали учитеље и свештенике. Стога је малобројна словачка интелигенција у словачким селима радо сарађивала са српском интелигенцијом коју је, захваљујући заједничком словенском пореклу и језику, осећала као најблискију.

(Augustin Aurelius, Johannes Tauler, Ján Hus, John Wycliffe) М. Лутер је дошао до новог поимања хришћанства које у први план ставља лични однос човека и Бога и спасење посредством вере у заслуге Исуса Христа. Реформацију је почео објављивањем 95 теза против индулгенција на вратима витенбершке цркве 1517. г. (Petrík – Rybár, 2001: 208).

Аугзбуршка вероисповест (lat. Confesio Augustana) – по немачком граду Augsburgu. 28 списка/чланака о вероисповести који доследно произилазе из Светог Писма – Библије предати су цару Карлу V у Аугзбургу 1530. г. Израдили су их витенбершки теолози Martin Luther, Filip Melancthon, Justus Jonas и Jan Bugenhagen у немачкој и латинској верзији. Чланци су: о Богу, о наследном греху, о Сину Божијем, о цркви, о крштењу, о Светој Вечери, о покајању, о слободној вољи, о узроку греха, о вери и добрим делима итд. (Petrík – Rybár, 2001: 18).

Протестант је синоним који се користи за припадника евангеличке цркве која се развила у неколико реформационих импулса/праваца (лутерани, реформисти/калвинисти, англикани, методисти, баптисти, пентекосталисти, адвентисти седмог дана итд.)

У Републици Србији је приближно тридесетак насеља у којима живе Словаки у значајном броју. У свим насељима (претежно руралног карактера) су Словаки припадници евангеличке вероисповести, осим у Селенчи, где има и Словака римокатолика (Sirácky, 1980: 69).

¹³ Управо 1773. године је изграђен српски православни храм Света три јерарха у Кисачу. Први Словак који се доселио у Кисач је био Михал Вардик (*Michal Vardžík*, 1736–1792). О генеалогiji ове породице до краја XVIII века ближе: Marčoková, 2023: 28 – 29.

¹⁴ Miklovic, 2013: 68; Marčoková, 2023: 24

¹⁵ Stehlo 1818

¹⁶ Jesenský, 1773

¹⁷ Vereš, 1930

Добри примери почетака српско-словачке сарадње т. ј. црквено-школских веза евангелика и православца налазе се у канонским визитацијама евангеличких црквених заједница у Бачко-сремском и Банатском сениорату 1835. и 1836. године. У наставку текста наводимо примере према преводу ових визитација са латинског на словачки језик.¹⁸ Приликом постављања темеља словачке евангеличке цркве у Бајши 1820. г. организована је збирка новчаних прилога међу локалним евангеличким верницима и црквеним заједницама у региону. У овој акцији је учествовао и српски велепоседник православне вероисповести Георгиус Зако са донацијом од 500 форинти. Учитељ у словачкој школи у Бајши Даниел Мартинек је рођен у Пештанској жупи у селу Апостаг и похађао је православну гимназију у Новом Саду, затим је отишао на студије филозофије и теологије у Банској Шћјавњици (с. 37, 51). У Челареву и Бегечу је забележено да Словаци евангелици имају заједничко гробље са православним суграђанима и да сахрањују без икаквих конфликта (с. 71). Са аспекта словачког свештеника у Кулпину према примеру српског становништва Словаци евангелици све ређе присуствују црквеним богослужењима. Осим тога, што се више сусрећу са православним суседима, све више верују у певање вештица и боје се разних утвара (с. 97). Свештеник у Кисачу Јурај Јесенски је навео да осим латинског језика говори и немачки, румунски, мађарски и српски језик (с. 119). На крају канонске визитације у Врбасу је организован конвент (срп. сабор) на коме је бискуп (срп. епископ) говорио о запажањима своје посете и, између осталог, говорио о позитивном односу православног епископа према Евангеличкој цркви. Јан Себерињи са својом пратњом је био достојно примљен у епископској резиденцији у Новом Саду и осећао је потребу да то остане забележено. Осим тога срдечно је приман од стране православних попова у свим срединама које је посетио. Стога налаже црквеним заједницама да се његов долазак, или само пролазак кроз села у којима се налазе словачке црквене заједнице, најави звоњењем са црквеног торња (с. 267).

Штампа војвођанских Словака о српским свештеницима у Кисачу

Словачка војвођанска штампа т. ј. *Dolnozemský Slovák* (1902 – 1920), једини друштвено-политички лист Словака у јужној Угарској почетком 20. века је са интересовањем пратио дешавања у Кисачу, тим пре, што је њен уредник Људовит Мичатек¹⁹ био рођен у Кисачу, а ту су живели и чланови његове уже породице, те је стога био добро упућен у месне прилике.²⁰ Друштвено-политички недељник *Národná jednota* (1920 – 1941) је надовезивао на претходни, већ уташени часопис *Dolnozemský Slovák*. Циљеви новог недељника су били: освешћивање народа у новим околностима одвојености од свог „чехословачког“ народа, гајење верности држави у којој су живели након распада Аустро-Угарске, а нарочито гајење љубави према братском српском народу који им је

¹⁸ Ratač – Mačoková, 2022

¹⁹ Људовит Милослав Мичатек (1874, Кисач – 1928, Беч), политичар, уредник, издавач, публициста, правник, народни делатник, једна од најмаркантнијих личности у историји војвођанских Словака.

²⁰ *Dolnozemský Slovák* је излазио у периоду постојања Аустроугарске и извештавао је о друштвено-политичкој ситуацији и културном животу у јужној Угарској т. ј. „Доњој земљи“. Историјски термин „Доња земља“ се односи на територију Војводине, делове територије Мађарске и Румуније где су живели Словаци до 1918. г.

У периоду од 1902 – 1914. г. са поднасловом политичко-друштвени месечник излазио је у Новом Саду (штампан у Модри, Словачка), док је од 1918 – 1920. г. као друштвено-политички двонедељник, штампан у Новом Саду и Петровцу. Одрас друштвених и политичких прилика у ДС обележен је идеологијом и политичким ставовима, као и тактиком Словачке народне странке (Širka, 1979: 13 – 14).

омогућио слободан народни живот.²¹ *Náš život* (1933 – 1941; 1946 – 1947) је био часопис Матице Словачке у Југославији у међуратном периоду. Ова три часописа пружају драгоцене податке о српско-словачкој сарадњи и истакнутим српским народним радницима крајем XIX и почетком XX века, а доносе занимљиве чињенице и о кисачким православним свештеницима Јовану Вучерићу, Зорану Акшамовићу и Гаври Маливуку, као и о значајним тренуцима у православној црквеној заједници у Кисачу. Наглашавају њихову спрегу са словачким свештеницима и учитељима, нарочито са породицом Мичатек, не само у културним и црквеним активностима, већ и на политичком плану у заједничком ангажовању и борби за национална права немађарских народности у Угарској.

Јован Вучерић (31. децембар 1874, Чуруг – 1. март 1935, Врбас) парох кисачки (1900 – 1913) и староврбаски (1913 – 1935). Био је ученик српске православне гимназије у Новом Саду, где је матурирао 1895. г. Према Јану Чајаку професори ове гимназије су имали пресудни утицај на формирање словенске свести код својих ученика, те је и Вучерић касније, у духу Колара²² и Шафарика²³ радо сарађивао са најближом словенском браћом, Словацима и Чесима.²⁴ Завршио је теологију у Сремским Карловцима 1899. Епископ бачки Митрофан Шевић га је рукоположио за ђакона а затим и за презвитера исте године. 1903. г. био је постављен за привременог администратора Српске православне парохије у Кисачу, а 1904 је изабран за пароха.²⁵ У Кисачу је живео и радио пуних четрнаест година (до 30. јуна 1913) и за то време је на високом нивоу савладао словачки језик. У слободно време, којег је поред позива и дужности у малој црквеној заједници имао у изобиљу, проучавао је словачку књижевност те је и српску читалачку публику у преводима упознао са њеним значајним писцима. Од 1. јула 1913 је постављен за свештеника у Врбасу. Био је посланик Општине Стари Врбас на Великој народној скупштини Срба, Буњеваца и осталих Словена у Банату, Бачкој и Барањи, 25. новембра 1918. године у Новом Саду. Био је истакнути члан Соколског друштва и оснивач Српског црквеног певачког друштва у Старом Врбасу. Писао је чланке из историје Врбаса: „Из прошлости Старог Врбаса“, „Народни мученици из 1848/49. у Врбасу“ и друге.²⁶ Како наводи Чајак вест о његовој ненаданој смрти није се чула међу војвођанским Словацима, те изражава дубоко жаљење што Словаци из Кисача и цео словачки живаљ у новосадском округу није могао да испрати „свога словачког попу“, како су га звали за живота.²⁷

*Dolnozemský Slovák*²⁸ доноси детаљан извештај о посвећењу српске православне цркве у Кисачу 25. септембра 1903. год, којој је присуствовао и сам епископ бачки

²¹ Иако је концепција новина била културно-поучног карактера, а новине су требале бити нестраничке, главни циљ је било заступање мањинских интереса и залагање за словачка грађанска и национална права. *Národná jednota* су након престанка излажења биле новине са најдужим континуалним публикавањем. Многи их сматрају најважнијим новинама словачке мањине тога доба и изванредним извором за истраживање живота војвођанских Словака (Marčoková – Uhláriková, 2021: 185).

²² *Ján Kollár* (1793 – 1852), словачки политичар, песник и писац, идеолог словачког народног препорода и представник чешког народног препорода, лингвиста, археолог, евангелички свештеник и главни идеолог словенске узајамности.

²³ *Pavel Jozef Šafárik* (1795 – 1861), словачки и чешки писац, учитељ, лингвиста, слависта, песник, историчар, етнограф, оснивач славистике као научне дисциплине.

²⁴ Čajak, 1935: 65 – 67

²⁵ О избору Ј. Вучерића за пароха у Кисачу информисао је и *Dolnozemský Slovák* (DS, 15. apríla 1904, god. II, br. 7, s. 66).

²⁶ Увалин, 2021: 260

²⁷ Čajak, 1935: 67

²⁸ Адвокат Милош Крно почео је да издаје друштвено-политички часопис *Dolnozemský Slovák* у

Митрофан Шивић који је обитавао у Новом Саду. Како лист пише, овдашња српска црквена заједница на челу са брижљивим администратором Јованом Вучерићем одлучила је да поправи цркву на којој се потписао зуб времена. Црквена заједница је бројала једва 100 душа и то већином сиромашних, тако да је поп Ј. Вучерић сакупио средства у богатијим српским црквеним заједницама и у појединим имућним породицама у суседним селима. Његова племенита намера је била подржана и сакупио је 2000 круна за поправку/реновирање. Познати градитељ цркава из Кулпина Милан Харминц²⁹ је бесплатно израдио финансијски план и његовом заслугом су ангажовали спретног мајстора који је прихватио посао за 1600 круна и на задовољство свих је посао завршио срећно и за сваку похвалу. Окречена, бела белцата црква се елегантно пропињала опасана новом оградом. Унутрашњост је била укусно поплочана, опремљена новим клупама, окречена и украшена достојним иконостасом. Ни најстарији људи се не сећају да је икада Кисач посетио српски епископ, па је стога интересовање расло и текле су припреме за његов достојан дочек. На „Широкој улици“³⁰ је подигнут славолук³¹ окићен гранчицама и натписи на три језика: „Добродошао“, „Vitajte“ и „Isten hozta“. Штета што је ова несвакидашња прослава била покварена кишом која је лила дан пре прославе али и у самом тренутку добродошлице. Пресветли епископ је из Новог Сада дошао брзим возом у 8 сати ујутру у пратњи два ђакона, архимандрита ковиљског манастира Видицког,³² сениора Ћирића и футошког попа Николића.³³ Од светских поглавара пратио га је високи службеник суда и комесар (не наводе се имена). Спровод се зауставио испред словачке цркве, где је у име евангеличке црквене заједнице у присуству црквених представника словачки свештеник Лангхофер поздравио владика на течном српском језику. У своме обраћању је истакао да га поздравља не само као знаменитог сина побратимљеног српског народа али и као саборца у борби против неверства и блуда што су непријатељи хришћанства. Владика се са неколико пригодних речи захвалио на пријему и спровод је ушао у евангеличку цркву. При другој строфи црквене песме свештеник је изашао испред олтара и прочитао је пригодну молитву коју је завршио са оченашом. Уследио је „ароновски благослов“, а затим су присутни кренули ка српској цркви. Према православном обреду црква је била посвећена и одржано је богослужење. Затим је уследио заједнички ручак у кући гостољубивог администратора Ј. Вучерића. Није недостајала ни словачка здравица, ни српска здравица упућена Словацима. Високи гости су отпутовали поподневним возом у 4 часа. Како приликом доласка, тако и на одласку

Новом Саду 1902. године. Људовит Мичатек је био његов власник и уредник од 1909. до 1920, када се часопис угасио.

²⁹ Михал Милан Харминц (1869, Кулпин – 1964, Братислава) је био најактивнији словачки архитекта, пионир словачке модерне архитектуре, познат не само у Словачкој, већ и у ширем европском контексту. Најпре је пројектовао стамбене и породичне куће, затим цркве, управне и културне објекте. Реализовао је скоро 300 импресивних дела различите врсте на територији некадашње Аустроугарске, касније Словачке у оквиру бивше Чехословачке, или на територији држава наследница – у Мађарској, Србији, Румунији. Зграде су грађене између 1887. и 1951. године, а најзначајније од њих су хотел Карлтон и зграда Татра банке у Братислави, Словачки национални музеј у Мартину и др. (Valentík, 2009: 35 – 39).

³⁰ Стари назив за Улицу др Јанка Гомбара.

³¹ Славолук (лат. arcus triumphalis), споменик подигнут у част владара или као обележје важног догађаја у политичком и јавном животу који потиче из римског доба.

³² Видицки, Георгије, (1867 – 1924), архимандрит, претстојник манастира Ковиљ.

³³ Стева Николић је говорио словачки на завидном нивоу, био је омиљен међу војвођанским Словацима, који га у штампи, због ангажовања на изборима за Словачку народну странку, означавају као „словачког попу“. (NJ, 27. januara 1927, god. VIII, br. 4, s. 2).

огласили су се свечани топовски плотуни и одзвањала су звона у њихову част. Чланак се завршава констатацијом да је ова Богу мила свечаност добар пример да љубав и заједништво могу да превазиђу и веће потешкоће као што је новчани недостатак: „у храмовима и школама је наше спасење и наше ослобођење. Без вере и уметности нема слободе, а без слободе нема живота. Нека нам Господ Бог помаже“.³⁴

Крајем XIX века Срби и Словаци у Кисачу су активно учествовали у предизборним кампањама за избор посланика у угарски сабор. У **војвођанској средини** Бачки Петровац се формирао као центар контакта словачких и српских културних и књижевних личности у тзв. матичном периоду (1863 – 1875).³⁵ Иницијативу у успостављању сарадње су преузели нарочито потпредседници Матице словачке Карол Кузмањи (1806 – 1866) и касније Вилијам Паулињи-Тот (1826 – 1877). Карол Кузмањи је као први потпредседник Матице словачке (први председник је био Штефан Мојзес) дошао да посети локалне словачке евангеличке црквене заједнице 1865. године на позив Петровчана, али је ту посету искористио и за културне и политичке разговоре. У Нови Сад је дошао у пратњи Јана Тобијаша Лангхофера.³⁶ Срео се са владиком Платоном Атанацковићем (1788 – 1867) и у његовој пратњи је посетио Матицу српску. Увече се вратио у Петровац, а сутрадан је посетио Кулпин. Ту је са одушевљењем дочекан и са Ђорђем Стратимировићем (1858 – 1936) разменили ратификационе документе о закљученом споразуму о заједничком изласку Словака и Срба на изборе, да ће једни и други наизменично предлагати свог кандидата за мађарски парламент. На основу ове концепције 18. марта 1869. за посланика у Угарском сабору изабран је Вилијам Паулини-Тот, тадашњи потпредседник Матице словачке, почасни члан Матице српске и почасни члан београдског Српског ученог друштва. Словак Милош Штефановић представљао је Србе и Словаке Кулпинског изборног среза у угарском сабору 1896. г., а Милан Хоца³⁷ 1905. г. (касније је постао министар просвете, а затим и председник владе Чехословачке Републике).³⁸

Новосадски адвокат Људовит Мичатек заједно са братом, кисачким учитељем Владимиром Мичатеком³⁹ су се истакли као способни агитатор у Кулпинском изборном

³⁴ *Dolnozemský Slovák*, 15. novembra 1903, god. II, br. 2, s. 10 – 11

³⁵ Матица словачка је најстарија словачка национална културна и научна организација, основана 1863. г. у Мартину, која је реализовала велику сакупљачку, издавачку, просветну и научну делатност. Похрањивала је архивске, библиотечке и музејске збирке и сарађивала са другим матицама, па и са Матицом српском. Угарска влада је 1875. г. обуставила делатност Матице словачке, а њене делатности наставиле су културна друштва, која су имала свенародну покривеност. Након првог светског рата и настанка Чехословачке Републике 1919. г. обновљена је делатност Матице словачке.

³⁶ Јан Тобијаш Лангхофер (1812 – 1876), словачки учитељ, публициста и народно-културни радник. Био је учитељ у Новом Саду (1839 – 1840), у Старој Пазови (1841 – 1853) и Кисачу (1853 – 1861).

³⁷ Милан Хоца (1878 – 1944) је одрастао у време српског култа у Словачкој. Његов отац Андреј Хоца је био словачки евангелички свештеник и свом сину је дао име по српском владару-кнезу Милану Обреновићу (Subotić, 2011: 50).

³⁸ Širácky, 1985: 292 – 310; Lilje, 1939: 55; Subotić, 2011: 49

³⁹ Владимир Мичатек (1871 – 1922) је био учитељ у Кисачу. Осим народно-просветитељске и политичке делатности у први план излази његова публицистичка и преводилачка делатност. В. Мичатек је несумњиво наш најплоднији преводилац из српске и хрватске књижевности. У укупно 150 дела стотину аутора, обухватио је рад готово свих српских, а делом и хрватских аутора реалистичке приповетке. Преводио је Нушића, Ненадовића, Матавуља, Сремца, Веселиновића, Абуказема, Полита Радичевића, Прерадовића и друге. После 1900. г изашла су и књижна издања у Турчјанском Св. Мартину (нпр. преводи Јакшића: *Poturčenica Lejla*, *Verenica Černohorka*, *Ruska*; такође преводи Сремца: *Vladimir Dukljan*, *Ideal*) (Mičátková, 1923: 119). Основни извор о његовој преводилачкој делатности је прилог некадашњег кисачког православног свештеника Јована

срезу за време избора 1896. г. Њихов отац Јан Бранислав Мичатек⁴⁰ је већ раније учествовао у изборним кампањама посланика у угарски сабор заједничких словачко-српских кандидата: Милоша Димитријевића (1865), Вилијама Паулинија-Тота (1869), Михала Мудроња (1875) и Милоша Штефановича (1896).⁴¹ Та искуства су искористили на изборима почетком XX века.⁴²

Вредно помена је и активно учешће Јована Вучерића у изборима у кулпинском изборном срезу 1905. г. Угарски сабор је 4. јануара био распуштен због сталних опструкција. Већ 5. јануара су новосадски адвокати Словаци др Милош Крно и др Људовит Мичатек заједно са Србима Јашом Томићем⁴³ и Јовом Вучерићем сазвали састанак.⁴⁴ Окупило се око 150 повереника из свих села Кулпинског округа. Састанку су председавали Крно и Вучерић, који су за посланичког кандидата препоручили младог словачког новинара и уредника листа *Slovenský týždeň* Милана Хоџу. Веће је једногласно прихватило њихов предлог.⁴⁵ Након изборног успеха сам Милан Хоџа наводи да су како словачки тако и српски свештеници пример свом (целокупном) свештенству. Са великом захвалношћу спомиње часне и народу посвећене српске свештенике: „тамо издајнице није било. Свештеници су образовани, живе заједно са народом, са њим осећају и раде. Запамтите имена српских свештеника среза кулпинског: Милан Стоја (Стара

Вучерића, који је објављен у *Летопису Матице српске* 1923. године (Вучерић, 1923: 67 – 69).

40 Јан Бранислав Мичатек, зачетник породице Мичатек у јужној Угарској (Бачкој), је имао немерљив утицај на културно-просветни живот Словака у Кисачу. Радио је у тешким условима, у оронулој школској згради у разредима са око 250 ученика. Одмах по доласку у Кисач 1862. г. у сарадњи са евангеличким свештеником Јурајом Јесенским основао је Словачко читалачко друштво и организовао збирку за оснивање Матице словачке у Мартину, као и словачке гимназије у месту Ревуца. Био је дописник неколико словачких часописа и новина у Угарској, а објављивао је и у српским часописима *Јавор* и *Невен*. Организовао је прву дечију позоришну представу у школи у Кисачу 1881. г. Његова дубока убеђења су произилазила из идеје словенске узајамности Јана Колара и П. Ј. Шафарика. Препознавши значај заједничког политичког иступања Срба и Словака, активно је учествовао у изборним кампањама заједничких српско-словачких кандидата у угарски сабор у другој половини 19. и почетком 20. века (Marčoková, 2024: 9 – 17).

⁴¹ Valihora, 1979: 105–114; Subotić, 2011: 49

⁴² У шездесетим годинама 19. века, нарочито после пада Баховог апсолутизма, немађарски народи у Угарској (Срби, Словаци и Румуни) удружили су се у настојањима да се изборе за своја права, конципирали су заједничке платформе и иступали су са заједничким захтевима. Заједно су се одупирали идејама угарских политичара који су након Аустро-Угарске нагодбе 1867. г. настојали да процесом масовне мађаризације створе једнонационалну државу. Словаци у Аустроугарској нису имали своје ни народне, ни црквене, нити у другом смислу политичке представнике или вође, него су представљали само једну општу масу, окупљену само доста латентно око локалних црквено-школских центара (Кмећ, 1971: 9). Због тога се активна словачка интелигенција ослањала на војвођанске Србе који су били искуснији у питањима задобијања одређене властите аутономије у оквиру Угарске и навикнути на политичке и стратегијске борбе, не либећи се чак ни оружане борбе. Политички представници Срба, Словака и Румуна су у Будимпешти 1895. г. одржали конгрес немађарских народности Угарске, којим је председавао Михајло Полит-Десанчић, првак српских либерала. Народни покрет Срба и Словака у Војводини је досегао врхунац у кулпинском изборном срезу 1905. г. приликом избора у угарски сабор (Кмећ, 1979: 67; Subotić, 2011: 48 – 49).

⁴³ Јаша Томић (1856 – 1922), српски новинар, политичар и књижевник.

⁴⁴ Словачка штампа је констатовала да су приликом ових избора српски и словачки челници својом сарадњом усталисали емоције словенске узајамности у широким народним масама оба народа, те је стога у угарски парламент и могао бити послат заједнички кандидат Милан Хоџа (*Národná jednota*, 12. jula 1928, god. IX, br. 28, s. 1). Тог дана су се Србин и Словак грлили као брат са братом и по селима се манифестовало за словачко-српско братство (*Slovenský denník*, 10. jula 1928, god. XI, br. 155, s. 3).

⁴⁵ *Slovenský denník*, god. XIX, 26. januar 1936, br. 21, s. 4

Шова), Вучерић (Кисач), Протић (Кулпин), Шијачки и Николић (Стари Футог), Вујин (Бегеч), Григоријевић (Св. Иван), др Јово (Гложан), Чолаковић (Стари Кир). Ови свештеници су за народну ствар доносили жртве, предано су радили, они су уважени начелници свога народа.“ Наглашавао је и заслуге словачких свештеника, првенствено кисачког Карола Лангхофера који је заједно са српским свештеницима пратио народног кандидата по српским и немачким селима. Његови говори су пробудили не само Словаке и Србе, већ и загрижене Немце. Јован Вучерић је осим тога имао још једну улогу: заједно са кулпинским свештеником Густавом Клобушицким били су повереници у изборној комисији на сам дан избора 26. јануара 1905. Контролисали су рад председника комисије Војнића тако да није могао да прибегне никаквим малверзацијама.⁴⁶

Српска штампа посебно истиче важну улогу заједничког изласка Словака и Срба на изборе и победи Милана Хоце⁴⁷ у Кулпинском изборном срезу 1905. године. Чланак под називом Избор посланика у Кулпину најпре упућује на истоимену књижицу коју је издала народносна странка кулпинског среза, која је изашла и на словачком и мађарском језику.⁴⁸ У њој се ретроспективно сагледавају предизборне активности, истиче се народносна свест Срба и Словака у том срезу приликом избора и сумирају се резултати избора.⁴⁹

На посланичким изборима 1910. г. Јован Вучерић је изабран за посланика Словачке народне странке за Бачку заједно са Ондрејом Лабатом и Јулијусом Кубањијем из Петровца. Занимљива је чињеница да нису прошли евангелички свештеници као словачки кандидати ове странке у Обровцу (Јан Ђеђински), у Пивницама (Игор Бранислав Штефаник), у Ковачици (Јан Чаплович).⁵⁰

Јован Вучерић је био **најплоднији преводилац дела Светозара Хурбана Вајанског**.⁵¹ Захваљујући дружењу са члановима учитељске породице Мичатек, нарочито са Владимиром који се и сам бавио преводилачком делатношћу, словачка књижевност је Ј. Вучерићу била блиска. Превео је романе Вајанског: *Suchá ratolesť* (*Суха грана*, 1907. г. у Новом Саду у издању Матице српске), *Letiace tieňe* (*Летеће сенке*) и *Búrka v zátiší* (*Бура у затишју*, 1906. г. у Мостару), као и новеле, објављиване у часописима, најчешће у *Бранковом колу*: *Svadobné šaty* (Свадбено одело) *Tieňe* (Сенке), *Kandidát* (Кандидат) *Babie leto* (Михољско лето). Са сигурношћу можемо тврдити да је Вучерић био заслужан за изузетну рецепцију дела Вајанског у југословенској средини.⁵²

Почетком 20. века је превео и нека дела Јонаша Заборског, Мартина Кукучина и Јозефа Грегора Тајовског.⁵³ Јозеф Шкултети се о њему изјашњава као о врском

⁴⁶ Hodža, 1930: 425 – 426

⁴⁷ Milan Hodža (1878 – 1944), новинар из Пеште, био је веома популаран међу Словацима и међу Србима. На великом народном скупу Словака и Срба у Бачком Петровцу Хоца је пред осам хиљада присутних говорио на српском и словачком језику. Касније је постао министар просвете, а затим и председник владе Чехословачке републике (1935–1938) (Subotić, 2011: 49).

⁴⁸ Редакција часописа *Dolnozemský Slovák* је основала „Доњоземску библиотеку“, чији је први број био посвећен кулпинским изборима. Књижица обима 24 страна под називом *Izbor poslanika u Kulpinu 26. januara 1905. god.* описује ток изборне кампање од распуштања угарског сабора 4. јануара 1905 све до дана избора 26. јануара 1905 (*Volba v Kulpine dňa 26. januára 1905*, [S. l.]: Dolnozemský Slovák, 1905).

⁴⁹ *Застава*, 1. 4. 1905, s. 3

⁵⁰ *Prúdy. Revue mladého Slovenska*, decembar 1910, s. 134 – 135

⁵¹ *Svetozár Hurban Vajanský* (1847 – 1916), словачки књижевник, песник, прозаик, књижевни критичар и публициста, најважнији представник прве генерације словачких књижевних реалиста.

⁵² Hodolič, 2013: 218

⁵³ Berkopec, 1940

преводиоцу.⁵⁴ Сарађивао је и са Марјенком Купчок, супругом кисачког лекара др Јана Купчока. Превели су Нушићев комад *Свет* (слов. превод *Čo povie svet?*). Овај комад у четири чина изашао је као прва свеска часописа *Naše divadlo* (срп. Наше позориште) који је уређивао Јозеф Грегор Тајовски.⁵⁵

С. Х. Вајански се срео са преводиоцем својих дела Јованом Вучерићем, што је Штефанија Мичатек⁵⁶ забележила као анегдоту у чланку *Zo života Slovákov v Juhoslávii* (Из живота Словака у Југославији) у словачком женском часопису *Živena*. Забележила је епизоду како је, својевремено, у Новом Саду у воз ушао српски попа. У купеу је већ седео намргођени путник. Попа га пажљиво осмотри, размишља, одједном, приђе путнику и обрати му се на словачком језику: Дobar дан, имам ли част са Светозаром Хурбаном Вајанским? Зачуђен, љутит путник га погледа и рече: Да, то сам ја, али ко сте ви? Јово Вучерић, преводац *Сухе грање*. Из очију Вајанског одмах несташе љутње. Уследило је пружање руке, побратимски пољубац. Беше им жао, што су у брзом возу за Кисач, а не негде код Турчјанског Св. Мартина да би што дуже уживали у братском разговору.⁵⁷ То је био њихов једини сусрет који је могао да се деси после објављивања српског превода романа 1907. год, а ауторка чланка је о овом догађају могла да чује директно од самог Вучерића.⁵⁸

Јован Вучерић је наставио да унапређује српско-словачке културне везе и касније као свештеник у Старом Врбасу. Испред Матице српске је присуствовао прослави шездесетогодишњице оснивања Матице словачке у Турчјанском Светом Мартину. Том приликом је Матици словачкој послао сажету историју Матице српске.⁵⁹

На основу његовог активног учествовања у српској црквеној заједници у Кисачу, али и укључивањем у месни културно-просветни, али и шире у друштвено-политички живот бачких Словака, свештеник Јован Вучерић спада међу значајне личности на пољу словачко-српске узајамности.

Národná jednota (даље: NJ), лист војвођанских Словака у периоду између два светска рата, посвећивао је доста простора православним свештеницима који су служили у српским парохијама у селима са словачким становништвом и који су тесно сарађивали са словачким народним прегаоцима и челницима словачке евангеличке цркве. Уобичајена је била појава да су српски свештеници били омиљени и међу словачким становништвом, те су се њихови успеси објављивали и у словачким новинама. Тако је забележено да је православни свештеник у Пивницама Јован Поповић одликован „Југословенском круном“ V. степена.⁶⁰ Своје заслуге на пољу остваривања југословенског јединства је потврдио и даљим својим делима. Над гробом Павла Шустера из Пивница се бираним речима опростио од покојника у име месних Срба.⁶¹ Читаоци ових новина су били

⁵⁴ Šmatlák, 1962

⁵⁵ *Dennica*, januar 1913, god. XV, br. 1, s. 30

⁵⁶ *Štefánia Mičátková* (1887 – 1980), супруга др Људовита Мичатека.

⁵⁷ *Mičátková*, 1923: 231 – 232

⁵⁸ *Hodolič*, 2013: 218

Владимир Увалин је неке своје радове посветио српско-словачким културним и књижевним везама које су се у Кисачу почетком 20. века интензивно испољавале у преводилачкој делатности В. Мичатека и Ј. Вучерића (Увалин, 2019, 163 – 178; Увалин, 2021: 259 – 275).

⁵⁹ NJ, 10. avgusta 1923, god. IV, br. 32, s. 4

⁶⁰ NJ, 3. maja 1931, god. XII, br. 35, s. 3

Краљ Александар I основао је орден 1930. г. у спомен на промену званичног назива Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у Краљевину Југославију. Орден је био додељиван југословенским грађанима који су предњачили у раду на остваривању националног јединства и сарадње, или за заслуге према Круни, држави и нацији у јавним службама.

⁶¹ NJ, 20. januara 1932, god. XIII, br. 5, s. 1

обавештени и о смрти великог пријатеља Словака, православног свештеника у Бајши Милана Лесковца.⁶²

Národná jednota је и средином тридесетих година XX века бележила сличне примере српско-словачког поштовања и примерног суживота православаца и евангелика у местима са већинским словачким становништвом. Евангелички свештеник у Лалићу Емил Хајнлајн прославио је седамдесет година живота и том приликом су му честитали евангелички црквени великодостојници, али и месни православни свештеник Попов.⁶³ Заузврат је NJ забележила и значајан јубилеј, 30 година службовања православног свештеника Ђорђа Попова у Лалићу. Напомиње се да је несебично помагао не само српским православним парохијанима, већ и Словацима којима је била потребна материјална помоћ нарочито после рата. Овај чланак аутор (потписан под псеудонимом Пријатељ) завршава српском пословицом: „Брат је мио које вере био. Нека живи поп Ђура!“⁶⁴

Словачке евангеличке црквене заједнице су на своје свечаности радо позивале месне православне свештенике. Тако је у Бингули приликом постављења (слов. *inštalácia*) евангеличког свештеника Милана Штрбе и уједно посвећивања словачког евангеличког храма осим словачких црквених великодостојника био позван и месни православни свештеник Свет. Петровић.⁶⁵

Још један пример који је после тридесет година потсетио војвођанске Србе и Словаке на заједничку борбу и победу на изборима за посланика у кулпинском изборном срезу. Тадашњи посланик Милан Хоца је средином тридесетих година XX века био министарски председник и посетио је своје бивше бираче. Том приликом га је у Кулпину поздравио и бивши месни православни свештеник Станко Протић.⁶⁶

Зоран Акшамовић (12. новембар 1888, Ада – 3. фебруар 1921, Кисач). Неоспорно је да се српска и словачка интелигенција у Кисачу пре првог светског рата заједничким снагама трудила да допринесе одржавању узајамне сарадње и разним школским програмима. Иако су и словачка и српска школа биле црквене и радиле су према властитим конфесионалним начелима и посебним наставним програмима, идеална прилика за њихову сарадњу био је светосавски програм. Осим ученика основне школе и омладине који су певали Химну св. Сави, рецитовали пригодне песме и извели позоришни комад, активно учешће су узели парох Зоран Акшамовић са предавањем о Соколском јединству и Ержика Мичатек рецитацијом песме Светозара Хурбана Вајанског. Позив на прву светосавску забаву је штампан двојезично, на српском и словачком језику.⁶⁷

За време првог светског рата З. Акшамовић је био позван да, као војни свештеник, оде на Италијански фронт, а неколико писама је упутио свом пријатељу Владимиру Мичатеку, учитељу у Кисачу. Писао их је на словачком језику.⁶⁸

Како Јан Чајак пише у некрологу посвећеном поп Милану Стоји, свештенику у Равном Селу, површна познанства словачке интелигенције са православним поповима прерастала су у искрена и дубока пријатељства. Размењивали су књиге из кућних

⁶² NJ, 26. novembra 1932, god. XIII, br. 74, s. 3

⁶³ NJ, 16. marta 1935, god. XVI, br. 11, s. 1

⁶⁴ NJ, 17. aprila 1937, god. XVIII, br. 16, s. 3

⁶⁵ NJ, 28. novembra 1936, god. XVII, br. 48, s. 2

⁶⁶ NJ, 29. februar 1936, god. XVII, br. 9, s. 3

⁶⁷ IAGNS, Fond 20, Ostavština Mičatek, 1914/376

⁶⁸ IAGNS, Fond 20, Ostavština Mičatek, god. 1918, br. 446 – 450

Сачувана је и кореспонденција са протом Алимпијем Поповићем (1888 – 1967) парохом Успенске и Алмашке цркве у Новом Саду, његовим пријатељем и школским другом из Новосадске гимназије. А. Поповић је након смрти З. Акшамовића био администратор парохије у Кисачу у периоду од 1921. до 1923. г. (Поповић, 2017: 116 – 123).

библиотека које су садржавале не само српске и словачке наслове, већ и бисере светске књижевности. Ова чињеница одаје ширину зорног поља овдашње српске и словачке интелигенције. На овај начин је свест о блискости ова два народа све више расла и обједињавала их у борби против заједничких тлачитеља у Угарској, а затим и против заједничких непријатеља у првом светском рату. Јан Чајак је свештенику Стоји приликом њихових дубокоумних разговора изразио искрену наду да ће у (првом светском) рату који се води против словенства, свештеничке одежде спасити свет, алудирајући на блискост са православним Русима. То се, међутим, показало само као жеља, а не и остварено пророчанство, јер се убрзо ниједан свештеник у својим одорама није смео показати на јавним местима. Чак штавише, многи од њих су били интернирани заједно са припадницима словачке интелигенције и делили су исту судбину у бачким затворима. Документарна проза Јана Чајака *Zápisky z rukojemstva* (срп. Записи из заробљеништва)⁶⁹ је сведочанство о тешким временима која су их задесила. Делили су заједничку ћелију и духовно су се узајамно бојдрили. Једно недељно јутро у тамници је било посебно и Ј. Чајаку је остало урезано у сећање: „Наши православни свештеници су организовали кратко богослужење у ћелији. Стајали су око стола и ми смо им се придружили. Почели су са певањем/појањем црквених песама и то веома тихо да не чује стража и остали непозвани. Поп Стоја је почео својим лепим чистим тенором, помагали су му З. Акшамовић из Кисача и поп Протић из Кулпина. На све то је забрујао моћан бас поп Стеве Николића и Бате (?). Певање је, како сам већ споменуо почело *piano*, но временом како су их осећања и молитва понеле, заборавили су на предострожност и појање се појачавало у свом интензитету и одједном се ширило у потпуној својој величанствености и моћности. Продуховљена, емоцијама преплављена лица свештеника и њихових слушаца, као и покоја неисплакана суза у очима присутних сведочиле су да је ова једноставна молитва потекла из дубине срцаца. И данас, после толико година, присећам се те слике, тих продуховљених лица вредних кичице Рјепинове“.⁷⁰ Повремено је Чајак у NJ објављивао у наставцима делове својих сећања и записа из заробљеништва и увек истицао узајамно опхођење пуно поштовања са браћом Србима.⁷¹

Зоран Акшамовић је био **добар познавалац политичких прилика** не само у локалним, већ и у светским оквирима, о чему сведочи његов говор у предизборној кампањи у новосадском округу, када је пратио кандидата Јана Петриковича.⁷² Био је изузетан јавни говорник који је одлично владао словачким народним језиком. Овде наводимо његов говор у слободном преводу на српски језик: „Као Србин вам се обраћам: ако не искористите ово време за ваше добро, ако не будете бирали ваше добре људе за посланике, неће то на добро изаћи. Ја живим међу словачким живљем и волим Словаке, али ипак као Србин више сам наклоњен Србима. Србин, Хрват, Словенац може у првом реду бити благонаклон своме народу. Ти Словак, као такав, можеш само за Словака да гласаш. Др. Петрикович је својевремено, када истина није смела јавно да се износи, стао иза словачког народа. И зато заслужује ваше пуно поверење. Сада ће се стварати устав ове државе. Ако хоћете да ови закони бране и права Словака, морате тамо послати Словаке, и то паметне људе, који ће

⁶⁹ Čajak, 1923

⁷⁰ NJ, 27. avgusta 1920, god. I, br. 28, s. 1 – 2

Иља Јефимович Рјепин (1844 – 1930) – најпознатији сликар руског реализма.

⁷¹ NJ, 30. decembra 1921, god. II, br. 52, s. 3

⁷² NJ, 29. oktobra 1920, god. I, br. 37, s. 1 – 2

Словачка народна странка је на изборима 1920 наступала заједно са демократском странком. Предложени словачки посланички кандидати: за новосадски округ Ј. Петрикович, сениорални инспектор и адвокат у Ковачици; за Банат Ј. Мичатек, адвокат и председник Словачке народне странке; за Срем Адам Вереш, сениор; за сомборски округ Емил Греисингер, трговац и легионар (NJ, 22. oktobra 1920, god. I, br. 36, s. 1)

тамо бдети и осигурати их у предстојећем уставу. Словак, чувај се! Устали су сада разни пророци! Како посејеш, тако ћеш жњети! Држите се заједно!“

3. Акшамовић је учествовао у разним добротворним акцијама. Тако је за кухињу студената који су студирали у Прагу донирао одређену своту новца на позоришној вечери организованој у Кисачу 29. августа 1920. У овој акцији су учествовали виђенији становницима Кисача, без обзира на националну припадност: Срби (3. Акшамовић, Душан Андрић, Ђоко Ђурић) Словаци (учитељи Владимир Мичатек и Густав Риган, Терезија Абафи, Павел Ковач, угоститељ Мартин Мацак, Јурај Сабо, колар Ђура Колар, лекар Јан Ферко, музиканти Ондреј Чиеф и Ј. Ожват, столар Миша Мадацки, брица Миша Јамбрих), Немци (Г. Динер, власник парног млина).⁷³ Недуго после тога *Národná jednota* је пренела вест о смрти 3. Акшамовића.⁷⁴ Следећи број овог листа доноси некролог Јана Чајака који 3. Акшамовића описује као ведро, несаломивог карактера „који је у срцу носио не само свој српски народ, већ се приклонио и према нама, шацици Словака са искреном љубављу и дубоким разумевањем, чак шта више, са нама се такорећи поистоветио. Живећи међу словачким живљем искористио је тих неколико година које је са њим провео да би их боље упознао и удубио се у његову душу“. Ј. Чајак напомиње да је са њим и осталим таоцима 1914. г. провео десет недеља у затвору, те је имао прилике да упозна његову златну душу и његов непоколебљив карактер:

„Био је тих, нежан, добар, незахтеван и пријатељски настројен, али када је дошло до ломљење погаче, на заузимање за своје другове у невољи и патњи тада је био тврд, непопустљив, спреман у сваком тренутку жртвовати се за правду због патње и неправде коју су вршили надмени хонведски официри на незаштићеним невиним људима. Након преврата и ослобођењу које је уследило, покојник се свом снагом и умом посветио јавној делатности. Гдегод је то било могуће, помагао је, саветовао, деловао је у интересу својих Кисачана. Чини се да нема таквог човека у Кисачу којем није нешто добро учинио или саветовао. Све је ишло код њега. Словаци су га тако заволели да га нису другачије звали него „Náš rápn farár“ / „Наш господин свештеник“... Акшамовић је, уопштено говорећи, имао истински смисао за суживот са својом браћом и могао је да служи као пример многим.“

Чајак затим наводи спремност 3. Акшамовића да добровољно (без финансијске надокнаде) учествује у раду администрације жупаније са седиштем у Сомбору. Наиме, након отказа неколико стотина мађарских жупних службеника који нису хтели да положе заклетву верности, претила је опасност од колапса у управљању жупанијом. Захваљујући неколицини добровољаца, а међу њима и 3. Акшамовићу, управљање жупанијом је текло својим редовним током и избегнута је очекивана криза, нeredи, незадовољства и могуће побуне.

Чајак истиче и његову одушевљену агитацију приликом посланичких избора у новој држави. У сваком словачком селу је држао говоре на словачком језику: „Још и сада нам је пред очима његов витак стас, када је као прави, Богом благословен народни оратор говорио нашем народу на његовом властитом језику, од срца ка срцу, употребљавајући при томе изразе и начин говора, како то уме само рођени Словак“. Његов неочекивани одлазак су Словаци доживели као велики ударац. Велики број народа га је испратио на место последњег коначишта у Кисачу. Сахрана је била несвакидашња, уз дирљиво појање седморице његове духовне браће. У име словачких заробљеника/талаца опростио се Ј. Чајак, а у име словачке евангеличке кисачке цркве над гробом се опростио месни свештеник Павел Турчан“.⁷⁵

⁷³ NJ, 3. septembra 1920, god. I, br. 29, s. 4

⁷⁴ NJ, 4. februara 1921, god. II, br. 5, s. 3

⁷⁵ NJ, 11. februara 1921, god. II, br. 6, s. 1

Бојана рођ. Панић, удовица Зорана Акшамовића је након његове смрти у словачким војвођанским новинама *Národná jednota* написала захвалност свим словачким пријатељима који су породици изјавили лично и писмено саучешће. Пре свега се захваљује драгим Кисачанима који су у огромном броју дошли да испрате З. Акшамовића на последњи починак. Посебну захвалност упућује председништву Словачке народне странке за братски предиван венац, као и петровачком учитељу Јану Чајаку и месном словачком свештенику П. Турчану за дирљиве опроштајне говоре на сахрани. Преноси и последњу поруку З. Акшамовића: „Поздравите ми Словаке!“⁷⁶

Гавра Маливук. На почетку свога деловања међу Словацима Г. Маливук се радо одазивао на добровољне сакупљачке акције, као нпр. за Удружење чехословачких жена у Кисачу. Такође је у акцији учествовала и удовица З. Акшамовића и учитељица М. Додић.⁷⁷ У акцији сакупљања добровољних прилога у Кисачу за споменик Милану Рагиславу Штефанику осим Словака су учествовали и православни свештеник Гавра Маливук и учитељица Милица Додић.⁷⁸ Следећи пример свог свештеника Г. Маливука и православни верници из Кисача (поштарка Аксмовић, учитељица М. Додић, Ј. Вуковић, В. Вуковић, писар Ж. Вуковић, поднотар М. Адамовић, М. Косовић, Становић, Кашиковић, Кудељ, Т. Пашћан, Ј. Пенић и др.) су донирали новац за Удружење чехословачких жена у Кисачу.⁷⁹ Дана 24. децембра организована је дечија божићна прослава у школској сали словачке школе која је обележена пригодним програмом. Затим су подељени поклони, већином одећа и обућа, словачкој сиромашној деци и деци без родитеља. У донацијама са највећим износом предњачио је православни свештеник Г. Маливук.⁸⁰ Следеће године је такође била организована збирка за социјално угрожену словачку децу, у којој је поново учествовао српски свештеник Г. Маливук и учитељица М. Додић.⁸¹

Аутор чланка који се потписао као *Kysáčan* је детаљно описао учешће словачке и српске интелигенције у селу поводом прославе краљевог јубилеја,⁸² за који су Кисачани показали неувичајено одушевљење и припремили дводневни програм. У суботу је цело село било осветљено, чула се почасна топовска паљба и оглашавала су се црквена звона. Испред општинске куће су се бројном грађанству обратили управник школе Јан Павлов, евангелички свештеник Павел Турчан и православни свештеник Гавра Маливук. Одушевлени народ је уз пуно емоција певао југословенску химну. Свечана поворка с бакљама и „соколском“ музиком је ишла главним улицама села. У недељу су се у обе цркве држала богослужења, а након тога свечана седница општинских поглавара и програм у Сали за седнице општинске куће. Свечаност је отворио нотар Зако Пешталић, евангелички свештеник П. Турчан је нагласио значај јубилеја и родољубивост словачког народа. Српски свештеник Г. Маливук је говорио о историјском значају славног јубиланта. Е. Мичатекова је испред Централне организације Чехословачких жена поздравила Његово Величанство, док се учитељ Јан Еђеди захвалио на најновијим школским реформама. Омиљени општински нотар З. Пешталић је предложио да се краљу пошаље поздравни телеграм у име Словака окупљених у огромном броју, што је одмах и учињено. Увече је на соколском вежбалишту организовано народно весеље уз присуство 3000 грађана. Овом рекордном

⁷⁶ NJ, 11. marta 1921, god. II, br. 10, s. 3

⁷⁷ NJ, 17. januara 1924, god. V, br. 3, s. 4

Милица Додић (1. јан. 1891, Сомбор – ?) је у свом радном досијеу имала забележено знање словачког језика, али је постављена од стране Српске православне црквене општине у Кисачу и од 1909. до 1925/26. шк. г. је радила само у српским одељењима, након чега је премештена у Србобран (*Personalni dosije Milica Dodić*, F126 IV, AVNS).

⁷⁸ NJ, 5. juna 1924, god. V, br. 23, s. 3

⁷⁹ NJ 11. decembra 1924, god. V, br. 50, s. 3

⁸⁰ NJ, 15. januara 1925, god. VI, br. 3, s. 3

⁸¹ NJ, 11. februara 1926, god. VII, br. 6, s. 3

⁸² Краљ Александар Карађорђевић (1888 – 1934)

броју окупљених грађана се обратио архитекта Јосип Шалански. Електрично осветљење је бесплатно обезбедио виђенији пољопривредник Павел Ферко.⁸³

Међу водеће личности месних одбора тзв. Соколског јединства спадала је месна интелигенција.⁸⁴ Братско васпитање, које је било у основи соколског гимнастичког система, огледало се и у саставу месног одбора Соколског јединства у Кисачу. Међу три главна члана спадао је и српски свештеник Гавра Маливук који је имао улогу едукатора, председник је био Јан Литавски, заменик Јурај Крижан, секретар Јан Хлавач. Чланови управе: учитељи Јан Павлов и Јан Еђеди, лекар Тома Барас, Јурај Гомбар, Павел Мојжиш. Надзорни одбор: учитељи Петар Шимковиц и Јулијана Павлов, као и Јан Ферко.⁸⁵

Православни свештеник Гавра Маливук је узео учешће у програму посвећеном обележавању десетогодишњице смрти В. Мичатека. У својој речи је истакао да је покојник знао да живи и трпи зарад истине, поготово за време рата, како је био изложен многим политичким притисцима и интерниран заједно са, такође покојним, кисачким свештеником З. Акшамовићем.⁸⁶

Приликом посете посланика Чехословачке Павла Велнера⁸⁷ словачким местима у Југославији свечано су га дочекали становници Кисача. Према уобичајеној пракси, наступали су јединствено и никад није недостајао представник месних Срба, већином свештеник. Посланика је најпре поздравио евангелички свештеник Павел Турчан, затим сеоски кмет Јан Медвеђ, легионар Хрива. Испред месних Срба поздравио га је православни поп Г. Маливук, испред Централног удружења чехословачких жена и његовог кисачког одбора говорила је Ержика Мичатек⁸⁸ и на крају у име Соколског јединства говорио је Иван Порубски.⁸⁹

⁸³ NJ, 22. avgusta 1931, god. XII, br. 67, s. 2

⁸⁴ Соколски гимнастички систем настао је у Чешкој 1862. године и имао је задатак да посредством свесне и дисциплиноване активности код младих кроз гимнастичке телесне вежбе оптимално развија њихове физичке, душевне и моралне особине. У другој половини 19. века раширио се по словенским земљама Аустро-Угарске, а популарност и масовност је стекао и у Краљевини Југославији (Babiak, 2001: 18, 21).

⁸⁵ NJ, 19. februar 1930, god. XI, br. 15, s. 2

⁸⁶ NJ, 28. januara 1933, god. XIV, br. 4, s. 2

⁸⁷ Pavel Wellner (1878 – 1959), био је чешки и чехословачки правник и дипломата. Као опуномоћени посланик Чехословачке у Краљевини Југославији, службовао је у Београду од јуна 1933. до јуна 1935. године.

⁸⁸ Eržika Mičátková (1872 – 1951) се посвећивала активностима које су доприносиле социоекономском и народно-просветном буђењу Словака у Војводини, активно је учествовала у раду аматерског позоришта и женском покрету. Била је члан Живене. Узор за оснивање Централног удружења је била Живена, најстарије женско друштво у Словачкој, које је настало у Аустро-Угарској 1869. г. Циљ удружења проистицао је из велике жеље војвођанских Словакиња да могу стати у ред образованих европских жена, тако да је удружење организовало предавања у области финансија, кувања, васпитања деце и културе. Учествовала је у стварању Централног удружења чешко-словачких жена у Краљевини СХС у Новом Саду, а касније је била и његова председница. Писала је прозна дела у облику женске уметничке феминистичке књижевности. Књижевну каријеру започела је 1900. под утицајем брата Владимира преводима са српскохрватског, словеначког и руског на словачки и са словачког на српскохрватски језик. Писала је пригодну поезију и прозу, углавном са фокусом на социјална права жена и живот Словака у јужној Угарској (Hodoličová, 2004: 91 – 100). Одржавала је кореспонденцију са водећим чланицама српског женског покрета, напр. са Даринком Калићевом, учитељицом у Новом Саду, председницом женске стране Српског омладинског кола (Mrkalj, 2017: 19 – 26; IAGNS, Ostavština Mičatek, 1905/306). У Кисачу је почетком 20. века тесно сарађивала и са учитељицама српске православне, школе које су биле активне у Соколском друштву и Црвеном крсту, нарочито са Милицом Додић.

⁸⁹ NJ, 30. septembra 1933, god. XIV, br. 39, s. 1

Српско-словачки односи у државној школи у Кисачу у међуратном периоду

Војводина је све до 1918. г. била у оквиру Хабсбуршке монархије, када је након завршетка Првог светског рата Велика народна скупштина у Новом Саду 25. новембра 1918. г. прогласила уједињење Војводине са Србијом, а првог децембра 1918. г. проглашено је стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Уредбом Министарства просвете бр. 13000/1919 школе су требале да постану државне, а учитељи од 1. 12. 1919. г. државни чиновници.⁹⁰ Ова уредба није истовремено спроведена у свим школама из административних разлога, већ је то требало да буде учињено до краја школске 1920/21. г.⁹¹ Прво наставничко веће словачког државног учитељског колектива у Кисачу је одржано 2. 9. 1921. г. У другој тачки записника наставничког већа се наводи да званично именовање за државне учитеље дана 1. 4. 1921. г. колектив прихвата са задовољством.⁹² Словаци су подржављење школе сматрали олакшавајућом околношћу, јер су „словачки учитељи у братској вези са југословенским учитељима“ имали обезбеђен статус (за који су до тада морали да се боре), а платом и рангом су спадали међу државне чиновнике.⁹³

Одмах након подржављења црквених школа формирали су се школски одбори чији чланови су се у Кисачу бирали сразмерно из редова Срба и Словака. Према записнику скупштине општинског председништва одржане 22. октобра 1923 изабрани су следећи чланови школског одбора: српски свештеник Гавра Маливук, словачки свештеник Павел Турчан, Андреј Штевчик, Павел Келемент, Андреј Хрћан, Јан Крајчик.⁹⁴

О добрим међунационалним односима у Државној школи у Кисачу сведоче и записници наставничког већа у којима је забележено да су се у школи обележавали како српски, тако и словачки државни и верски празници. Прослава Видовдана (Дана народног просвећивања) обележавана је најпре у евангеличкој, а затим и у православној цркви уз обавезно присуство свих ученика (27. 6. 1938; 25. 6. 1940). Десетогодишњица смрти словачког месног учитеља и писца Владимира Мичатка обележена је 25. 11. 1932. г. уз присуство свих запослених и ученика уз претходно одобрење школског надзорника за целодневну обуставу наставе. У програму одржаном 1. децембра поводом Дана уједињења учествовали су сви ученици који су затим присуствовали „служби Божјој“ у евангеличкој цркви (21. 11. 1932), док су 1937. г. ученици присуствовали црквеним литургијама и у евангеличкој и у православној цркви (30. 11. 1937). Стогодишњица рођења Ј. Ј. Змаја у Сремској Каменици обележена је учешћем школског хора из Кисача, као и 130-годишњица Карађорђевог устанка са нагласком на идеју југословенства и на важност уједињења (12. 2. 1934). Затим је обележена „прослава Филипа Вишњића“ (10. 12. 1934), рођендан краља Петра II уз обавезно присуство наставника и ученика на литургијама у евангеличкој и православној цркви (27. 9. 1938; 25. 8. 1940).

Добра сарадња словачких и српских учитеља у Кисачу, која је започета у време Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, настављена је и након проглашења Краљевине

⁹⁰ *Národná jednota* 1920/9, 3

⁹¹ *Náš život* 1933/1, 43

Школе су од свог оснивања имале црквени карактер уз обавезан државни надзор. Према Андрији Огњановићу 1773. г. помиње се српска школа у Кисачу, а евангеличко-словачка 1785. г. (Ognjanović, 1957: 105).

⁹² АОШК, *Zápisnica školských porád 1904-1921*

⁹³ *Náš život* 1933/3-4, 71

⁹⁴ *Zapisnik skupštine opštinskog predsedništva 1910 – 1927*, str. 136, 188; Општина Кисач, IAGNS

Југославије. Захваљујући томе омогућено је примерно функционисање месне основне школе током целог међуратног периода.

Извори

Arhiv Slovačke evangeličke crkvene zajednice augzburške veroispovesti u Bačkom Petrovcu: Stehlo, Ján: *História Ecclesiae Aug.Conf.Petrováciz brevota expozita per Joannem Stehlo 1818 – 1862*

Arhiv Slovačke evangeličke crkvene zajednice augzburške veroispovesti u Kisaču: Jesenský, František: *Pamätnica historických zápisov, starších a novších, o povstaní a dälšom zveľad'ovaní cirkvi, počnúc od r. 1773.*

Arhiv Vojvodine: Fond 126 IV, Personalni dosije Milica Dodić

Arhiv Osnovne škole „Ljudovit Štur“ u Kisaču: *Zápisnica školských porád 1904–1921*

Istorijski arhiv Grada Novog Sada: Fond 20: Ostarvština Mičatek; Fond: Opština Kisač: *Zapisnik skupštine opštinskog predsedništva 1910 – 1927*

Литература

Babiak, Ján (2001): *Keď vzlietol sokol petrovský*. Báčsky Petrovec: Kultúra.

Berkopce, Oton (1940): *Česká a slovenská literatúra, divadlo, jazykozpyt a národopis v Jugoslavii: Bibliografie od r. 1800 do 1935 : Knihy a časopisy*. Praha: Nákl. Slovanského ústavu.

Borovszky, Samuel (1909): *Bacs-Bodrog vármegye I*, Budapest.

Csánki, Dezső (1894): *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában II*. Budapest: Kiadja a Magyar tudományos akadémia.

Čajak, Ján (1935): Protonámestník Jovan Vučerić, pravoslávny kňaz v St. Vrbasi. In: *Náš život*, 1935, god. III, s. 65 – 67.

Čajak, Ján (1923): *Zápisky z rukojemstva*. Petrovec: Kníhtlačiareň účastinárska spoločnosť.

Hodolič, Jarmila (2013): Prilog proučavanju jugoslovensko-slovačkih kulturnih i književnih veza (Vodeći predstavnik prve faze slovačkog realizma – Svetozar Hurban Vajanski (1847 – 1916), rodbinski, kulturni i književni kontakti porodice Hurban sa vojvođanskom sredinom). In: *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Књига XXXVIII (2013)*, s. 207 – 220.

Hodoličová, Jarmila (2004): Genéza slovenského ženského hnutia vo Vojvodine (Aktivistky a ich kultúrna a literárna činnosť). In (Ed. Slavomíra Očenášová-Štrbová): *Sféry ženy. Literatúra, umenie. Komunikácia*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici; Praha: Sociologický ústav Akadémie vied Českej republiky v Prahe, 91 – 100.

Hodža, Milan (1930): *Články, reči, štúdie : Sväzok 1. : Aktivita a demokratizmus v slovenskej politike od r.1898 do r. 1906*. Praha: Tlačou a nákladem závodu "Novina".

Kmet', Ján (1979): Menšinové podujatia Slovákov vo Vojvodine v rokoch 1865 – 1920. In: *Výročie vzniku časopisu Dolnozemský Slovák*. Ed. J. Kmet'. Nový Sad: Obzor, 65 – 69.

Kmeč, Jan (1971): *Jugoslovenski motivi u slovačkoj književnosti (doktorska disertacija)*. Novi Sad: [s. n.].

Lilge, Karol (1939): Z našej minulosti (Spoločné politické vystúpenie v kulpínskom okrese). In: *Náš život*, VII, 45 – 50.

Marčoková, Daniela (2024): *Morena : zbierka pohrebných básní Jána Mičátka z roku 1862*. Nový Sad: SEAVC v Srbsku [i. e. Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku].

Marčoková, Daniela (2023): *Z dejín základnej školy v Kysáci (1785 – 1945)*. Novi Sad: Filozofski fakultet; Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. Dostupno na: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-785-7>

Marčoková, Daniela – Uhláriková, Jasna (2020): Sto rokov od založenia *Národnej jednoty*, prvého týždenníka Slovákov vo Vojvodine. In: *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, Књига XLV-1 (2020)*, 169 – 188.

Micić, Milan i kol. (2014): *Koliko se poznajemo*. IX izdanje. Novi Sad: Vlada Autonomne Pokrajine Vojvodine, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, upravu i nacionalne zajednice.

Mičátková, Štefánia (1923): Zo života Slovákov v Juhoslávii. In: *Živena*, 231 – 232.

Mičátková, Eržika (1923): Za Vladimírom Mičátkom. In: *Slovenské pohľady*, 39, 2, 118 – 121. Dostupno na: <http://digitalna.kniznica.info/zoom/47770/view?page=55&p=separate&view=0,0,2438,1686>

Miklović, Jaroslav (2013): Urbaniálny súpis Kysáča z roku 1781. In: *Kysáč 1773 – 2013. Zborník prác*. Ed. V. Valentík. Báčsky Petrovec: SVC, MS v Srbsku – Kysáč: Rada MS, 66 – 71.

Petrík, Borislav – Rybár, Peter (2001): *Evanjelická encyklopédia Slovenska*. Bratislava: BoPo.

Ramač, Janko (2013): Z minulosti Kysáča do roku 1773. In: *Kysáč 1773 – 2013. Zborník prác*. Ed. V. Valentík. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum, Matica slovenská v Srbsku – Kysáč: Rada Miestneho spoločenstva, 28 – 40.

Ramač, Janko – Marčoková, Daniela (2022): *Kanonické vizitácie slovenských vojvodinských evanjelických a. v. cirkevných zborov v rokoch 1835 a 1836*. Nový Sad: Archív Vojvodiny: SEAVC [i. e. Slovenská evanjelická a. v. cirkev] v Srbsku; Banská Bystrica: Centrum pre výskum dejín a kultúry dolnozemskej Slovákov na FF UMB v Banskej Bystrici. Dostupno na: <https://www.arhivvojvodine.org.rs/sr/o-nama/digitalizovane-knjige/36-kategorije-cirilica/digitalizovane-knjige/2748-kanonske-vizitacije-slovackih-evangelickih-crkvenih-zajednica-u-backoj-sremu-i-banatu-1835-i-1836-godine>

Sirácky, Ján (1980): *Slováci vo svete 1*. Martin: Matica slovenská.

Sirácky, Ján (1985): *Dlhé hľadanie domova. 1. vyd.*, Martin: Matica slovenská.

Subotić, Momčilo (2011): Srpsko-slovačko susretanje: nacionalni i kulturni identitet Slovačka u Vojvodini. In: *Politička revija*. 28, 2, 41–58.

Širka, Ján (1979). Výročie vzniku časopisu Dolnozemskej Slováka ako 75 rokov kontinuity slovenskej publicistiky vo Vojvodine. In (J. Kmet', ed.): *Výročie vzniku časopisu Dolnozemskej Slováka*. Nový Sad: Obzor. 13–20.

Šmatlák, Stanislav (Ed.) (1962): Korešpondencia P. O. Hviezdoslava so Svetozárom Hurbanom Vajanským a Jozefom Škultéty. Bratislava: Slovenská akadémia vied.

Valentík, Vladimír (2009): Milan Michal Harminec (1869 – 1964). In: *Významní Slováci v dejinách Kulpína*. Kulpín: Klub Kulpínčanov, 35 – 39.

Valihora, Jozef (1979): Ján Mičátek v kultúrnych dejinách vojvodinských Slovákov. In: *Zborník Spolku vojvodinských slovakistov*, 1, 105 – 114.

Vereš, Adam (Ed.) (1930): *Slovenská evanjelická kresťanská cirkev a. v. v Kráľovstve juhoslovanskom v slove a v obrazoch*. Petrovec: Kníhtlačiarne úč. spol.

Вујанић, Милица и др. (2011): *Речник српскога језика*. Измењено и поправљено издање. Нови Сад: Матица српска.

Вучерић, Јован (1923): Српско-словачке везе: Владимир Мичатек (1871†1922), *Летопис МС година 1922/23*, Књ. 301, Нови Сад, 67-69.

Јакшић, Иван (1966): *Из пописа становништва Угарске почетком XVIII века*. Нови Сад: Војвођански музеј.

Огнјановић, Андрија (195?): *Vojvođanske narodne osnovne škole i njihovi učitelji od 1573 do 1774. godine*. Novi Sad: Matica srpska.

Поповић, Алимпије (2017): *Успомене проте Алимпија Поповића, пароха новосадског 1958*. Нови Сад: Прометеј. (приређивач Гордана Петковић)

Сечански, Живан (1952): *Пописи становништва Бачке током осамнаестог века (Грађа за историју насеља и становништва)*. Београд: Научна књига.

Увалин, Владимир (2019): Српско-словачке књижевне везе (Преводачка књижевност Јована Вучерића и Владимира Мичатека). In: *Траг, часопис за књижевност, уметност и културу*, год. XV, Књ. XVII, Св. LX, 163 – 178.

Увалин, Владимир (2021): Изводи из извора о Јовану Вучерићу православном свештенику и преводиоцу. In (Eds. Бошков, Светозар – Стојковски, Борис – Вајагић, Предраг): *Епархија бачка у осмовековној историји Српске православне цркве. Зборник радова*. Нови Сад: Филозофски факултет, 259 – 275.

Церовић, Љубивоје (1999): *Срби у Словачкој = Srbi na Slovensku*. Бачки Петровац: Култура – Нови Сад: Друштво српско-словачког пријатељства.

* *Vol'ba v Kulpíne dňa 26. januára 1905*, [S. l.]: Dolnozemský Slovák, 1905.

Историјске новине

Dennica (1898 – 1914); *Dolnozemský Slovák* (1902 – 1920); *Národná jednota* (1920 – 1941); *Náš život* (1933 – 1941; 1946 – 1947); *Prúdy. Revue mladého Slovenska* (1909 – 1938); *Slovenský deník* (1918 – 1938); *Застава* (1866 – 1929).

Daniela Marčok

**SERBIAN ORTHODOX PRIESTS IN KYSAC THROUGH
THE LENS OF THE PRESS OF VOJVODINA SLOVAKS
IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY**

The national unity and the cultural-literary affinity between the Serbian and Slovak people in Hungary were strongly expressed in the second half of the 18th century, throughout the 19th century, and in the first half of the 20th century. Opportunities for closer cooperation arose after the arrival of the Slovaks in the territory of present-day Vojvodina in the mid-18th century. Through their cultural figures, these two Slavic nations developed close cultural-educational and political ties. In Kysáč, a settlement with a Slovak majority population, Slovak intellectuals gathered around the Evangelical Church and maintained close cooperation with the priests of the Serbian Orthodox church community.

In the first half of the 20th century, members of the Mičátek family (father Ján, sons Vladimír and Ľudevít, and daughter Eržika) were exceptionally active in the cultural and political life of Vojvodina Slovaks. They consistently collaborated with Serbian Orthodox priests Jovo Vučerić, Zoran Akšamović, and Gavro Malivuk. Both groups worked devotedly to raise national awareness and to educate their compatriots, while simultaneously striving to strengthen the traditionally good Serbian–Slovak cooperation. Concretely, they engaged in translation work, organized joint activities within the school, cultural associations, and sports organizations, and on church and state holidays they attended one another's liturgies in the Evangelical and Orthodox churches. Desiring change in the position and status of the non-Hungarian nationalities in Hungary (and later in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes), they also played leading roles in political activities during election campaigns; and because of their political convictions, they were interned together – an experience that further deepened their sincere friendships.

After decades of long and exhausting work, the leading national workers of both Serbs and Slovaks passed away one after another. Yet they left behind fertile ground for nurturing and preserving the brotherly and friendly relations between Serbs and Slovaks in Kysáč up to the present day. Viewed beyond the local context, the Slovaks in Vojvodina – regardless of their different religious affiliation – have always maintained good neighborly relations with the Serbs, while preserving and safeguarding their religious, national, and cultural identity.